

19. YÜZYIL İSPANYOL TİYATROSUNDA KADIN / AKTRİS OLMAK

Leman GÜRLEK*

ABSTRACT

In this article, antiwoman stance and perspectives in the 19th century Spanish theatre and literature are studied. Women's position inside and outside the home, female characters and their education in their time, reflection thereof in literary works from Romantic theatre to Realist theatre are presented. Thoughts and works of some prominent writers such as Emilia Pardo Bazán, Gertrudis Gomez de Avellaneda, Carolina Coronado, Gustavo Adolfo Bécquer, Antonio Garcia Gutiérrez, Juan Eugenio Hartzenbusch are utilized so as to show the concept of woman within socio-cultural structure of the time. The aim is to offer a general view on concepts of woman in society, woman as a wife, woman as a reader/writer.

Keywords: Spanish theatre, Romantic theatre, Realist theatre, women in society.

ÖZET

Bu makalede 19. yüzyıl İspanyol tiyatrosunda ve yazınında kadına karşı olan tutum ve bakış açıları irdelenmiştir. Romantik dönem tiyatrosundan Gerçekçilik tiyatrosuna değin kadının ev içi ve dışı uzamlardaki durumu, o dönem bağlamında kadın karakterleri ve eğitimleri, eserlerdeki yansımaları ortaya konulmuştur. Dönemin kültürel- sosyal yapısı içinde kadın kavramını göstermek için Emilia Pardo Bazán, Gertrudis Gomez de Avellaneda, Carolina Coronado, Gustavo Adolfo Bécquer, Antonio Garcia Gutiérrez, Juan Eugenio Hartzenbusch gibi önde gelen yazarların eserlerinden ve fikirlerinden yararlanılmıştır. Amaç, toplum içindeki kadın, eş olarak kadın, okur yazar olarak kadın kavramları üzerine genel bir bakış sunmaktır.

Anahtar Sözcükler: İspanyol tiyatrosu, Romantik tiyatro, Gerçekçi tiyatro, toplumdaki kadın

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yard. Doç. Dr.

Kadının sosyal durumundan, ev içi ve dışı uzamlardaki duruşundan söz edebilmek için salt edebi kaynaklardan yararlanmak kuşkusuz yeterli olmayacaktır. Çalışmamızın amacı kadını, özellikle 19.yüzyıl İspanyol tiyatrosuna ait eserlerde incelemek, bunun sonucunda kadın karakterinin özelliklerini ortaya çıkarmak ve toplum içindeki rolünden, tiyatro sahnelerini kullanarak söz edebilmektir.

17. yüzyılın Barok tiyatrosunda sosyal eşitsizliğin vurgulandığı komedyalar sahnelenmektedir. Kendi içinde gerçekçiliği belirli kriterlere bağlı kalarak gözlemlemeye çalışan-bu genellikle dar bir bakış açısının sonucudur- asıl hayattan daha gerçekçi olduğunu vurgulayan bir tiyatro anlayışı hakimdir. Calderon de la Barca'nın *El gran teatro del mundo*¹ adlı eserinde Tanrı'yla özdeşleştirdiği komedyaya yazarının sosyal sınıflara göre roller dağıttığını söyler. Yani aktörlere, rollerinin salt bir oyun olduğunu bundan dolayı da sosyal hiyerarşide en üst sınıfların rolleri için mücadele etmenin anlamsız olduğunu vurgulamaktadır². 19. yüzyıl tiyatrosunda aktörler karakterleri değil, tipleri tercih etmektedirler. Bunun sebebi aslında aynı türden ve konudan birçok eserin sahnelenmesi ve özgün/farklı karakterlerin bulunmamasıdır. O dönemin tiyatrosunun en önemli özelliklerinden biri ise burjuvazi ailelerin yaşam ortamlarını gözler önüne seren, duygusal ilişkilerini irdeleyen, paranın getirdiği gücü ve ihtişamı/zevki gösteren eserlerdir. Ön plana çıkan ise aralarındaki aşk üçgeni: koca, kadın ve sevgili. XIX. yüzyılın romantik tiyatrosunda bilinmeyen/gizemli geçmişleriyle başkahramanlar ön planda olurken, aynı yüzyılın ikinci yarısında sahnelenen gerçekçi tiyatrosunda başkahramanlardan çok aile ve aile kavramları üzerinde durulmaktadır. Bunun en önemli yapı taşı, hiç kuşkusuz, kadın/ eş oluşturmaktadır. Yüzyıllar boyunca İspanyol tiyatrosunda kadın/aktris olmak zorlu hatta imkansız olarak görülürdü. Sosyal statüsü nedeniyle geleneksel tarih süreci boyunca yok sayıldı, toplumda eş görevine indirgendi ve mahrem iç uzamı düzeninde tutulmaya çalışılırken, sosyal kısıtlamaları olan aktrise dönüştürüldü.³ Bu durumda eş/kadın yasal çocuklar(a) doğurabilen/sahip olabilen bir "mal"dır". Christopher Caudwell'in dediği gibi kadın, erkeğin hayatı boyunca malıdır. Erkeğin fethetme duygularını/duyularını tatmin edecek güzellikte ve sadık olmalıdır. Birey yerine mal/eşya vasfı gördüğünden erkekten ruhsal ve fiziksel

¹ El gran teatro del mundo(dünyanın büyük tiyatrosu) auto sacramental olarak adlandırılan bir ya da birçok perdeden oluşan dini, alegorik eserdir. Konusu genellikle Hz. İsa'nın etnini ve kanını simgelemek üzere ekmek ve şarap kullanarak yapılan kutsallama ayinidir.

² Fernández Vázquez J.María: La construcción del personaje femenino en el teatro de la segunda mitad del siglo XIX. Algunos ejemplos. *Espéculo. Revista de estudios literarios. Número 43*, Universidad de Complutense de Madrid, 2009

³ R Barros, Sandro: *La mujer en sus espacios: Lope de Vega, Pilar Miró y la reconfiguración cinematográfica de la entidad femenina en El perro del hortelano*, *Espéculo. Revista de estudios literarios. Número 38*, Universidad de Complutense de Madrid, 2008.

olarak uzaklaş-mamalıdır. Bunun yanı sıra erkek/mal sahibi, sadık olmayabilir, hatta bir mal/kadın sahibiyken bir diğeriyle, eş zamanlı da ilgilenebilir.⁴

17. yüzyıldan başlayarak 19.yüzyıla kadar olan süreç boyunca kadına birçok isim atfedildi: bakire- fahişe; anne-varlık; evli-bekar; itaatkar-isyankar; tutucu- marjinal; saygın/seçkin-aşağılık. Toplumunun hangi katmanında yer alırsa alsın kadınının bu uzam içinde belirli görevleri bulunmaktadır. Bir kadın hem marjinal olup aynı zamanda evli ve saygın olması mümkün olmadığı gibi, aktris/yazar olup anne ve itaatkar olması da mümkün değildir. Dar görüşlü ve tutucu olan 19.yüzyıl İspanyol halkı, yazar ve/veya şair olan kadınları acımasızca eleştirir ve “tuhaf, deli, romantik, yalancı, komediyen, şaklaban” gibi olumsuz sıfatlarla hoşnutsuzluğunu vurgular. Bazı yazarlar ve eleştirmenlere göre bu tip kadınlar “*marimachos*”⁵ erkeksi kadın tiplmesine daha yakın görüldüğünü belirtirler. Bunun en iyi örneğini P.J Moebius⁶ ait “Kadınların zihinsel geriliği” adlı eserde görmek mümkündür. İki cinsiyetinin de farklı yetenekleri, onlardan birini daha aşağı kılmaz, aksine, insanlığının devamı için gerekli, uyumlu ve farklı tarzları ortaya çıkarttığını söyler. Bu belirleyici tanımlamaya ters düşen/karşıt davranan kadın ve/veya erkek olumsuz sıfatlarla özdeşleştirilir.⁷ Eserlerdeki kadın ise, gerçekliği olmayan bir nesneye dönüştürülür, yani güzelliği ve duyarlılığıyla, açan çiçeklerle benzetilir. Carolina Coronado⁸ ise kendi şiirlerinde kadını “evin melek modeli” olarak dönüştürür çünkü kendi bile yazma serüvenine atıldığı için hayıflanır. *El Tiempo* (Zaman) adlı şiirinde, kadın şair olmanın pişmanlığından bahseder ve saflığın/bilinçsizliğin içinde daha mutlu olabilmek için büyükannesinin döneminde doğmuş olmayı diler. Anne olmanın getirdiği yükümlülüklerden dolayı, yazma serüvenine bir son vermek zorunda kalan şair, 1857 yılında, bir yazısında, o günün topluluğuna gönderme yaparak,

⁴ Caudwell, Christopher. *La agonía de la cultura burguesa*, Antrophos, Barcelona, 1985.

⁵ *Marimachos* kelimesi erkeksi kadın ya da kadınsı erkek için 19. yüzyılda birçok yazar ve eleştirmen tarafından kullanılan ve tamamen olumsuz özellikler içeren bir tanımlamadır. Kadın, bu durumda erkeğin olumsuz özelliklerinde olan küstahlığı, sertliği; kadının olumsuz özelliklerinden ise uçarlılığı, bomboşluğu herhangi bir zarafet, güzellik ve hercailik taşımadan barındırıyor.

⁶ P. J. Moebius'un eseri *Carmen de Burgos* tarafından İspanyolca ya çevrilip 1904 yılında yayımlanır. Burgos aynı zamanda da İspanya'daki Feminist Hareketliliğin önemli temsilcilerinde bir olarak kabul edilir. *İspanya da kadın olmak ve Kadının sosyal görevi nedir* (1911) konulu konferanslara katılmıştır.

⁷ Gonzalez-Allende, Iker: *De la mujer romántica a la mujer nueva: La representación de la mujer en la literatura española del siglo XIX*, Spanish Language and Literature.Paper 28, University of Nebraska, 2009, s.68.

⁸ Carolina Coronado Romero de Tejada 20 Aralık 1820-15 Ocak 1911 yılları arasında yaşamış önemli İspanyol Romantik Dönem şairlerindedir.

kadın yazardan çok kadına ihtiyaç olduğunu belirtir.⁹ Emilia Bardo Bazán'ın 1896 yılında yayınlanan *Memorias de un Solterón* adlı eserindeki kadın başkahraman Feita da Carolina Coronado gibi aynı tutumu sergiler, evlenir ve evli kadına dayatılan görevleri benimser, kendini ev içi uzama hapseder. Aynı fikri savunan Pascual Santacruz ise kadının "minicik beynine" gönderme yaparak kadın salt eş ve kadın olmak için doğduğunu vurgular.¹⁰ Bu düşünceye katılan Bridget Aldaraca ise kadını, ilkel zarafetini/tatlılığını yitirmemesi için, halka açık uzamlardan uzak tutmak gerektiğini vurgular.¹¹ Buna rağmen 19. yüzyılı *kadınların yüzyılı* olarak tanımlanır, çünkü feminist hareketliliğin yoğun olarak görülüp, hissedildiği dönemdir. O dönemin en önemli İspanyol kadın yazarlarından Emilia Pardo Bazán'ın "*La educación del hombre y de la mujer: Sus relaciones y diferencias*" (Kadın ve erkeğin eğitimi: Farklılıkları ve ilişkileri) adlı eserinde kadının, erkek gibi fiziksel, ahlaksal, dinsel ve sosyal eğitim aldığı ama entelektüel hayatla bütünleşemediği söyler. Bunun yanı sıra kadının, salt çocuklarını eğitebilmesi için eğitim görmesinin gülünçlüğüne dikkat çeker.¹²

İspanyol tiyatro yazarlar gibi Norveçli yazar Henrik İbsen'in tiyatro eseri olan ve 1879 yılında yayımlanan *A Doll's House* da (Bir Bebek Evi) ana karakter Nora'nın eşine sadık kalması gerektiğini vurgular ama kocası Torvald Helmer'e zorunlu bağlılığını da sorgulamaya başlar. Bir süre sonra Helmer'in ahlında Nora'yı, kendisine ait bir eşya gibi görür; bunu ayırımında olan Nora bir süre sonra çocuklarını ve kocasını terk etmeye karar verir.¹³ Adı geçen yazarın, 19 Aralık 1899 yılında sahnelenen bir diğer eseri olan *When We Dead Awake* de (Biz ölümler uyanınca) dört yıldır evli olan heykeltıraş Arnold Rubek ve eşi Maja arasında geçen konuşmalar sayesinde evliliklerini sorguladıklarında, dışarıdan görüldüğü gibi ideal yürümediğini, içten içe yavaş yavaş çürüdüğünü görüyoruz. Kadın karakterlerini eserlerinde en iyi vurgulayan ve tanımlayan ender yazarlardan biridir.

⁹ Valis, Noël, *Introducción. Poesías*. Por Carolina Coronado, Madrid, Castalia, 1991, ss.7-41.

¹⁰ Gonzalez-Allende, Iker: a.g.e. içinde Santacruz, Pascual: "*El siglo de los marimachos*". La España Moderna, 19 nov.1907.s.89.

¹¹ Aldaraca, Bridget: *El angel del hogar. Galdós and the ideology of domesticity in Spain*. Chapel Hill, University of North Carolina P. 1991.s 57.

¹² Pardo Bazán, Emilia: "*La educación del hombre y de la mujer: Sus relaciones y diferencias.*" *La mujer española y otros escritos*. Ed.Guadalupe Gómez – Ferrer, Madrid: Cátedra, 1999, ss.152-162.

¹³ 1879 yılında yayımlanan, orijinal adı *Et dukkehjem* olan tiyatro eseri birçok eleştirmenler tarafından ilk gerçek feminist tiyatro eseri olara adlandırılmıştır.

James Joyce'ın dediği gibi:

“İbsen'in insanların iç dünyasına dair bilgisi, en çok kadın karakter-lerde su yüzüne çıkar... Gerçekten de böylesine mükemmelen muktedir bir kişi için bunlar söyleniyorsa, ruhunda mutlak bir kadın karışımı vardır... Ne olursa olsun kadın ruhunu bildiği, tartışılmaz bir gerçek-likdir”.¹⁴

19. yüzyıl İspanyol romantik tiyatrosunda mücadelelerin, çekişmelerin olduğu sosyal bir duruş sergilenir. İspanyol toplumun sosyal yapısını yansıtmak yerine bu yapıyı daha iyi, daha adil, daha mutlu bir dünya yaratabilmek için yeni ilkelerle, arzu ve isteklerle, ortaya çıkan yeni fikirlerle kıyaslar. Romantik dönem tiyatrosunda kadın edilgen bir rol üstlenir, evliliğe zorlanarak yaşlı bir adamla evlendirilir. Martínez de la Rosa'nın “La boda y el duelo”(düğün ve düello) adlı eserinde zoraki evlilik ve yaşlı adamla yapılan evlilikle ilgili kadının uçarılığını, kararsızlığını ve boyun eğişini irdeler. Buna benzer bir konuyu da Duque de Rivas'ın 1834 yılında sahnelenen “Tanto vales cuanto tienes”(sahip olduğun şey kadar değer var) adlı eserinde yaşlı bir adamla nişanlı olmasına rağmen genç bir adama aşık olan bir kızın konumundan bahseder. O dönemin erkek şairlerinden olan Bécquer ise suskun/konuşmayan kadının en ideal kadın tiplemesi olduğunu düşünür. Rimalar adlı eserinde, XXVII ‘inci rima da, Bécquer ideal romantik kadını şöyle tanımlar:

...
 Uyu sen!
 Uyanırken konuşursun ve konuşmanla, titreşen
 sözcüklerin andırır
 incilerden bir yağmuru akan durmadan
 altın kupasından boşanır gibi.
 Uyurken sen, soluğunun fisiltısıyla
 uyum içinde kırılğan
 bir şiir duyarım, sana tutkun
 gönlümün anladığı ancak.¹⁵

Bunu yanı sıra kadının işlevi, Bécquer'e göre, şiirin ihtiyacını karşılayan sanatsal bir nesnedir:

¹⁴ Joyce James, *Eleştiri ve Deneme Yazıları*, Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013, ss.65-66.

¹⁵ Bécquer, Gustavo Adolfo: *Karanlık Köşedeki Arp*, Rimalar, Alkım, Nisan 2004.

...
 yoldan çıkmış şaşkın iki gönül
 bir öpücükte duygudaş olduğu sürece,
 var olduğu sürece güzel bir kadın,
 şiir hiç susmayacak!¹⁶

Bununla birlikte Bécquer'in "romantik" kadınları, romantik tiyatro eserlerindeki kadınlara göre daha yalın ve basit karakterler olarak karşımıza çıkarken, tiyatro eserlerindeki kadınlar ise tutkuları sayesinde/ nedeniyle zaman zaman başkahramanın önüne geçebilirler. 15.yüzyıl da geçen Antonio Garcia Gutiérrez'in *El Trovador*¹⁷ adlı eserinde çekişme, tutkulu/isyankar iki kadın arasında yaşanıyor. Çingene olan Azucena, yakılarak ölen annesinin öcünü alabilmek için Kont Lope de Artal'ın oğlunu yakmak isterken yanlışlıkla kendi oğlunu yakarak öldürür.¹⁸ Hatasını anlayan Azucena kontun oğlu Manrique'yi da yanına alarak kaçar ve onu kendi oğluymuş gibi büyütür. Soylu ve güzel Leonor'a aşık olan Manrique aynı durumda olan ve aslında kardeşi olan Nuño, Kont de Luna, ile karşı karşıya gelir. Çingene olmanın avantajlarından yararlanan Azucena özgürlüğün tadını çıkarırken Leonor toplumun getirdiği/dayattığı kurallara göre yaşamını sürdürmek zorunda kalır. Hatası ortaya çıkan Azucena yakalanır ve Manrique ile birlikte hapse atılır. Yakılabilmek korkusuyla Manrique'ye yalvarır: "*Bu sesi duyuyor musun? Öldür beni...büyük ateşe beni götürmemeleri için en kısa sürede*"¹⁹ Aslında Azucena Manrique ye anne- oğul sevgisinden çok erkek- kadın sevgisini yansıtmaktadır. Bundan dolayı sevdiği adamın yanında ölecek romantik bir ölüm arzulamaktadır, yani bir çok romantik tiyatro eserinde de görüldüğü üzere ölüm ve aşk iç içedir. Manrique, Azucena ve Leonor arasında kalır ve sonunda her ikisini de kayıp eder. Bu durumda Azucena, kadın başkahraman sayılan Leonor'un önüne geçer, öç alan ve kandıran kadın kahraman olarak vurgulanır. Oysa Leonor aşkını ispatlamak ve sevdiğini hapisten kurtarabilmek için Nuño ile evleneceğine söz verir. Sevdiğini kurtaramadığı gibi kendini de, Nuño ile evlenmemek için, zehirleyerek öldürür. İspanyol romantik tiyatrosunda, Juan Eugenio Hartzenbusch'un *Los amantes de Teruel* adlı eserinde de Hıristiyan olmayan kadın karakterlere de aynı özellikler atfedilir.²⁰ Valencia'yalı Mağripli

¹⁶ A.g.e., s.20 Rima IV.

¹⁷ *El Trovador* 1 Mart 1836 yılında sahnelenen en önemli romantik dönem İspanyol tiyatro eserlerinden bir olarak kabul edilir.

¹⁸ Shaw Donald L. , *Historia de la literatura española 5 El siglo XIX*, Barcelona, Ariel, 2000, s.55.

¹⁹ García Gutiérrez, Antonio: *El Trovador*, Ed.Carlos Ruiz Silva, Madrid: Cátedra, 1985, s.189.

²⁰ Gonzalez-Allende, Iker: *De la mujer romántica a la mujer nueva: La representación de la mujer en la literatura española del siglo XIX*, Spanish Language and Literature. Paper 28, University of Nebraska, 2009, s.62.

kralın eşi olan Zulima, Marsilla'ya aşık olur, ama karşılık bulamaz, çünkü Marsilla Isabel'e aşiktir. Bunun öcünü almak isteyen Zulima erkek kılığına girerek Isabel'e, Marsilla'nın sevdiği kadını kendisi olduğunu ve Isabel'in de, annesinin itibarını kurtarmak için, Rodrigo'yla evlenmesi gerektiğini söyler. Hıristiyan olmayan kadın karakterler atılgan, enerjik ve etken bir rol üstlenirken böyle davranmaya çalışan Hıristiyan kadınlar, toplum ve yazarın kendisi tarafından yerilir. *El Trovador*'daki Leonor geleneksel kadın rolüne uymalı ve erkeğin ruhani kurtuluşu gibi görülmelidir. Eser boyunca "melek", "benim meleğim", "güzel melek", "ilahi güzellik" tanımlamalarıyla özdeşleşen Leonor aslında bu belirtilen özelliklere uymamaktadır.

Romantik tiyatrodaki aşkın oluşmasına engel olan birçok neden bulunur. En belirgin olan kadın kahramanın ailesi, çoğu zaman babası ve/veya ağabeyi tarafından ortaya atılan sosyal farklılıktır. Buna rağmen aşıklar sosyal farklılıkların getirmiş olduğu zorluklara karşı koyarlar ve aşklarını korkusuzca yaşarlar. *Los amantes de Teruel* de olduğu gibi kadın/Isabel, başkaları/Zulima tarafından kandırılır/aldatılır; sevdiği adamın öldüğü ya da başka bir kadınla evlendiği söylenir. Başka çaresi kalmayan kadın ise sevdiği adamın/başkahramanın rakibiyle evlenir. Marsilla döner ve Isabel'in karşısına çıkar, onunla kaçmasını ister, ama Isabel, evli ve onurlu bir kadının yapması gerektiği gibi, Marsilla'nın bu isteğine karşı koyar: "kendime ait değilim; bir adama aidim/onuru bana emanet edilen,/ ona sadık kalmalıyım"²¹. Her ne kadar Isabel bu arzusuna karşı koysa da, Marsilla öldüğünde, romantik tiyatro geleneğine göre, o da kederinden/aşkından ölür. Donald L. Shaw'ın dediği gibi, Romantik dönem, kadının cinselliğini en aza indirmeye çalışırken, Gerçekçi dönem, kadını aşktan çok evlilikle bağdaştırır.²² Bazı yazarlar ise kadının edebiyata olan yakınlığını, kadının cinsiyetiyle ilgili bir sorunu olduğunun göstergesidir yorumu yaparlar.

Gutiérrez de Alba'nın²³ 1850'de sahnelenen eseri *Una mujer literata*'da (okuryazar ve bilgili kadın) yazarın politik görüşleri ev içi uzama- tutucu, geleneksel ve gerici- yansıtmadığını görmekteyiz. Daha ilk sahnesinden itibaren bir kadın ya ev kadını olup kendini ev işlerine adayabilir ya da entelektüel

²¹ Hartzenbusch, Juan Eugenio: *Los amantes de Teruel. La madre de Pelayo*, Barcelona, Mainer Til, 1995, s. 96.

²² Shaw, Donald L. "Introducción", Don Alvaró o la fuerza del sino, Por Angel de Saavedra, Duque de Rivas, Madrid, Castalia, 1986, 9-45, s.27.

²³ Gutiérrez de Alba çok üretken bir yazar olup, düzinelerce orijinal komediler, melodramlar, parodiler, tek perdelik piyesler, zarzuelalar(operetler) dramalar yazıp, 1840-1880 arası Madrid tiyatrolarında sahnelemiştir. Memur ve avukat olan Gutiérrez çeşitli politik eylemlerde bulunduğundan 10 yıllık bir hapis cezası almıştır. Buna rağmen adı geçen esrinde liberal ve devrimci politik ideolojisi yansımamıştır.

çalışmalar gerçekleştirebilir, ama her iki özelliği barındırması/olması mümkün görülmemektedir.²⁴ Bu durumda tiyatro eserleri ve sahnesi söylem aracı olarak kadınların toplum içindeki imajına olumsuz/olumlu katkıda bulunur. Perdenin açılmasıyla birlikte Roque'nin(don Juan'ın yaşlı hizmetlisi) şikayetiyle başlar: “*şu iyi hanımefendi, /her zaman kitaplarla yüklenmiş,/ kağıtlardan başka bir şey düşünemez oldu*”(1.perde, 1. sahne)

Kadın, 19.yüzyılın ortalarında artık ülkenin entelektüel hayatına dahil olmaya çalışsa da, yeterli bir etkiye sahip olamayacaktır. Bu anlamda kadının “özgürlüğü” o dönem İspanya'nın olumlu gelenekleriyle ve ahlakıyla örtüşmelidir. Gutiérrez'in bu eserinde feminist hakları savunmak yerine acı söz ve alayla kadını hor görür ve yerer, tekrar ev ve mutfak uzamına hapseder.

Doña Josefina'nın hizmetçisi olan Lucía, Roque'ye karşı hanımını savunmaya çalışırken Roque şöyle der: “*Şiirler ne işe yarar,*

evi düzenli tutabilmek için mi?

Kadın

nasıl yemek yapıldığını ve çamaşır yıkandığını,

güvecin nasıl pişirildiğini bilmelidir”(1.p. 1. s.).

19. yüzyıl ortalarında kadınlar aslında ev içi görevlerinden ve sorumluklarından uzaklaşmış olmasalar bile erkek düşünce yapısına egemen bir toplumda kadının yazar ve düşünür olarak ortaya çıkıp sesini duyurabilmesi bir tepki, salt eril bir korkudur.²⁵ Buna rağmen adı geçen eserde Juan-koca/eş tepkisiz kalmakta, endişelerini onun yerine Roque/hizmetlisi dile getirmektedir:

“...yarın görecek,

diğerleri gibi

yani bir çok adamın/kocanın

eşleri tarafından nasıl terk edildiklerini.

Bu söylevde de anlaşıldığı gibi Roque'nin Juan'ı nasıl yediğinin/küçüm-sediğinin açık bir göstergesidir. Aslında Juan maddi açıdan amcası Antonio'ya bağımlı olduğundan zayıf karakterli, kendi ev ekonomisini idare edemeyen,

²⁴ Gies, T.David: “Mujer como Dios manda”: antifeminismo y risa en Una mujer literata(1851) de Gutiérrez de Alba, Scriptura 15, 1999,s.172, University of Virginia.

²⁵ David T. Gies edebiyat dünyasında tanınmaya başlayan önemli İspanyol ve Güney Amerika kadın yazarlardan bazılarını, Josefa Amar, María Rosa Gálvez, Carolina Cronado ve Gertrudis Gómez de Avellaneda, dolaylı olarak atıfta bulunup aslında edebiyat dünyasının halen erkek egemenliğinde olduğu vurgulanmaktadır.

sözü geçmeyen bir adam/eş portesi sunmaktadır. Ancak böyle karakteri olan biri karısın entelektüel eğilimini hoş görebilir.²⁶ Bu durumda bu sözler aynı zamanda da o dönemin seyircilerine de bir gönderme niteliğini taşımaktadır. Bir kadının entelektüelliği ancak zayıf ve “kusurlu” karakterli bir koca/eş hoş görebilir. Bunun dışında bir duruş sergileyen koca hiçbir şekilde karısının eğilimini toplumdaki statüsü nedeniyle onaylamayacaktır. Kadını kitaplarla fazla içli dışlı olması, yani kadın = kitap vurgusunun abartılı ve yazar tarafından bilinçli bir şekilde yapılması sahnedeki kadının gülünç duruma düşmesine neden olur. Çalışmak Josefina için yazmak ve okumak anlamına gelse de, Juan’a göre çalışmak ev işleriyle örtüşen bir eylemdir. (1.p., 5.s.). López Cruces’in dediği gibi komedide /tiyatroda, her toplumda görülebilecek, gündelik hayat yansıtılmaktadır.

Bu durumda bu hayatın bir parçası/ temel taşı olan kadın farklı eğilimler gösterdiğinde gülünç duruma düşüp, temelin sarsılmasına ve yıkılmasına/kaosa neden olur.²⁷ Bu eserin son sahnesinde Josefina’nın daha bir gün geçmeden fikrini değiştirdiğini, kocasının ve toplumun beklentilerini karşıladığını görmekteyiz. Aynı anda hem okur yazar kadın hem de ailenin iyi annesi görevlerini üstlenmesinin mümkün olmadığını ayırımına varır: “*başka görevlerim yoktur/ gökyüzünün bana bahsettikleri dışında*”(3.p.8.s.). Bu söylemini 14. sahnede de devam ettirir: “*Hayır, beyefendi, görevimi biliyorum./ bugünden itibaren reddediyorum/ okur yazar kadın olmayı*”.

19. yüzyılda evlilikler ticari bir anlaşma olarak görüldüğünden evlilik-aşk- sadakat sözcükleri yeniden tanımlanmaları zorunlu kılar. Özellikle kadın/eş kocasına ölümüne kadar sadık kalıp onu takdir etmek ve saymak zorunda kaldığında.²⁸ Gerçekçiliğin ön plana çıktığı bu yüzyılın ikinci yarısında sahnelenen eserlerde kadına farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Kadını belirli kalıplara oturtularak, zorunlu görevler verilmektedir. Rodríguez Rubí gibi tiyatro yazarları, ahlaki sonuçlarla iç içe geçmiş, bir kadının duruşunun nasıl olması gerektiğini göstermektedir: Bir yandan sadık bir eş/kadın, diğer yandan da özverili anne,

²⁶ Gies, T.David: a.g.e., s.173

²⁷ López Cruces, Antonio J.: La risa en la literatura española(Antología y textos), Ed.Aguacilara Alicante, 1993, s.28.

²⁸ Buna bir örnek olarak İspanyol tiyatro yazarı José Echegaray y Eizaguirre’nin tiyatro eseri olan *El Gran Galeoto* adlı eseri gösterilebilir. Eser, nazımda yazılmış üç perdeden ve nesirde yazılmış bir diyalogdan oluşmaktadır. Klasik edebiyat konularından esinlenen bu eserde Kral Arthur – karısı Guinevere – şövalye Lancelot arasındaki aşk üçgeni ne atıfta bulunup, yazar Ernesto , koca Don Julián ve kadın Teodora karakterlerini yaratır. Bu durumda, XIX. yüzyıl burjuvazi tiyatrosunda olağan olan ve tartışması dahi söz konusu olmayan kadının eş olarak görevleridir.

iffetli, saygın, duyarlı bir kadın olmak zorundadır. ²⁹ Buna karşın Gertrudis Gomez de Avellaneda'nın kadınları tek taraflı güç göstergesi olan kocalarına başkaldıran, kadının sosyal duruşunu ve gidişatını yansıtan eserler vermiştir.³⁰ Avellaneda hakkında Susan Kirpatrick'in de dediği gibi: ... “kadınlara yasak olan/kadınlardan sakınılan bir alana korkusuzca giren ilk kadındır”.³¹

Sonuç olarak 19 yüzyıl boyunca kadın farklı aşamalardan geçtiğini, her bir aşamanın bize karşıtlık olarak yansıdığını görmekteyiz. Kadın, o dönem İspanya'sında, toplumun her katmanlarında yerildiği kadar yüceltilir. O dönemin tiyatro eserlerinde olduğu kadar yazarlar da kadını tanımlayan, eleştiren, yeren yaklaşımlar gösterirler. İncelenen eserlere ve kadın hakkında fikirlerini yansıtan yazarlara bakıldığında kadının toplum içindeki duruşu, kadın yazar olarak kadının toplum, ahlak, eğitim ve edebiyat içindeki tutumu irdelenmiştir. Her ne kadar kadın yazarlar, kadını belirli bir model/çerçevede resmetmeye çalışsalar da, erkek yazarlar kadar olumsuz bir yaklaşım göstermezler. Vurgulanan ise kadının toplum içinde, yerilmeden varlığını okur yazar ve eş/ anne olarak sürdürebilmesidir.

KAYNAKÇA

Aldaraca, Bridget: *El angel del hogar. Galdós and the ideology of domesticity in Spain*. Chapel Hill, University of North Carolina P. 1991.

Bécquer, Gustavo Adolfo: *Karanlık Köşedeki Arp, Rimalar*, Alkım, Nisan 2004

Cantero García, Victor. *Estudio y análisis de los ideales feministas de Gertrudis Gómez de Avellaneda: Tratamiento e impotancia de los personajes femeninos de sus dramas*. Cuadernos para la Investigación de la Literatura Hispánica, 2003.

Caudwell, Christopher: *La agonía de la cultura burguesa*, Antrophos , Barcelona, 1985.

²⁹ Tomás Rodríguez y Díaz Rubí 1817-1890 yılları arasında yaşamış olan İspanyol tiyatro yazarıdır. Tiyatro eğlendirmenin yanı sıra aynı zamanda da sosyal göreneklerini kopyası ve okuludur savını ortaya atan yazarlardandır.

³⁰ Cantero García, Victor. *Estudio y análisis de los ideales feministas de Gertrudis Gómez de Avellaneda: Tratamiento e impotancia de los personajes femeninos de sus dramas*. Cuadernos para la Investigación de la Literatura Hispánica, 2003; 28, s.362. Kübalı yazar Avellaneda çeşitli vesilelerle kadın/ erkek, kadın yazar/erkek yazar arasındaki eşitliği; özgür ifade hakkını, yazarların telif haklarını şiddetli savunucusu olan ve açıkça gösteren ender yazarlardandır.

³¹ Kirpatrick, Susan. *Las “románticas”: mujeres y subjetivismo en España, 1835-1850*. Berkeley: University of California Press, 1988. S.133.

- Fernández Vázquez J. María: *La construcción del personaje femenino en el teatro de la segunda mitad del siglo XIX. Algunos ejemplos*. Espéculo. Revista de estudios literarios. Número 43, Universidad de Complutense de Madrid, 2009
- García Gutiérrez, Antonio: *El Trovador*, Ed. Carlos Ruiz Silva, Madrid: Cátedra, 1985.
- Gies, T. David: “*Mujer como Dios manda*”: antifeminismo y risa en *Una mujer literata (1851) de Gutiérrez de Alba*, Scriptura 15, 1999, University of Virginia.
- Gonzalez-Allende, Iker: *De la mujer romántica a la mujer nueva: La representación de la mujer en la literatura española del siglo XIX*, Spanish Language and Literature. Paper 28, University of Nebraska, 2009.
- Hartzenbusch, Juan Eugenio: *Los amantes de Teruel. La madre de Pelayo*, Barcelona, Mainer Til, 1995.
- Joyce James, *Eleştiri ve Deneme Yazıları*, Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Kirpatrick, Susan. Las “románticas”: mujeres y subjetivismo en España, 1835-1850. Berkeley: University of California Press, 1988.
- López Cruces, Antonio J.: *La risa en la literatura española (Antología y textos)*, Ed. Aguacilar, Alicante, 1993.
- Pardo Bazán, Emilia: “*La educación del hombre y de la mujer: Sus relaciones y diferencias*.” *La mujer española y otros escritos*. Ed. Guadalupe Gómez – Ferrer, Madrid: Cátedra, 1999.
- R Barros, Sandro: *La mujer en sus espacios: Lope de Vega, Pilar Miró y la reconfiguración cinematográfica de la entidad femenina en El perro del hortelano*, Espéculo. Revista de estudios literarios. Número 38, Universidad de Complutense de Madrid, 2008.
- Shaw, Donald L. “*Introducción*”, Don Alvaró o la fuerza del sino, Por Angel de Saavedra, Duque de Rivas, Madrid, Castalia, 1986, 9-45.
- , *Historia de la literatura española 5 El siglo XIX*, Barcelona, Ariel, 2000.
- Valis, Noël, *Introducción. Poesías*. Por Carolina Coronado, Madrid, Castalia, 1991, ss.7-41.
- Gonzalez-Allende, Iker: a.g.e. içinde Santacruz, Pascual: “*El siglo de los marimachos*”. *La España Moderna*, 19 nov.1907.

